

Elitni vidovi jugoslovenske vojske u Aprilskom ratu

DUŠAN BABAC

*Posvećeno svim znanim i neznanim
herojima Aprilskog rata*

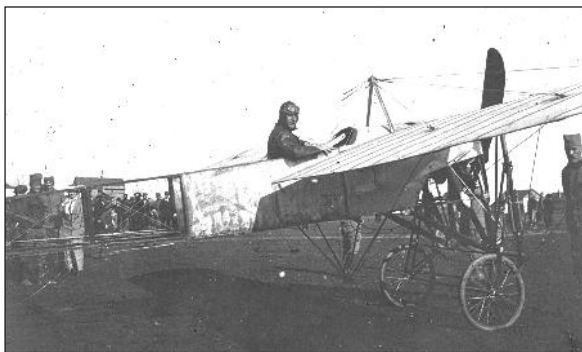
Autor zahvaljuje Borislavu i Slobodanu Homenu, Miladinu Markoviću, Branku Bogdanoviću, Miletu Bjelajcu, Čedomiru Vasiću, Danku Čanku, Predragu – Preži Miladinoviću, Predragu – Preži Milosavljeviću, Igoru Ursiću i Ljubici Ćorović iz Zavičajnog fonda Biblioteke grada Beograda na nesebičnoj prijateljskoj pomoći koju su mu pružili prilikom izrade ove knjige.

Uvod

Nesrećnim spletom istorijskih okolnosti, slika koja je do danas ostala o jugoslovenskoj vojsci jeste da je bila jedna zastarela i zaostala rigidna institucija, koja je na svom prvom ispitu u aprilu 1941. godine ispoljila sve svoje mane i nedostatke. Razlozi aprilskog sloma su, međutim, daleko dublji i složeniji od ovakvih propagandnih pojednostavljivanja, a u prilog tome govori i činjenica da je pedeset godina kasnije moćnu JNA zadesila gotovo identična sudbina. O obimu i beskrupuloznosti istorijske negacije otpora jugoslovenske vojske u Aprilskom ratu možda najrečitije govore brojevi. Naime, tokom aprilske kampanje, u Nemačkoj zvanično označene kao *Operacija 25*, nemačke vojne snage su imale 932 poginulih, 3773 ranjenih i 257 nestalih u akciji. S druge strane, do kraja 1941. godine nemačke snage su na čitavoj teritoriji Jugoslavije, posle započetih svih ustanaka i formiranja svih istorijskih slobodnih teritorija, imale gubitke od svega 216 ubijenih, 437 ranjenih i 194 nestalih u akciji. Nesporno je da je Jugoslovenska vojska na svom razvojnem putu tokom dvadesetih i tridesetih godina XX veka, bez obzira na sve otežavajuće ekonomske i političke okolnosti, održavala korak sa savremenim kretanjima vodećih vojnih sila tog vremena. To je, uostalom, nasleđe srpske vojske, koja je još u prvoj polovini XIX veka počela da razvija vojnu industriju, veoma rano prepoznala potencijal vazduhoplovstva, uvela mitraljeze i slično. U prilog tome govori i kvalitet ličnog streljačkog naoružanja srpskog vojnika s početka Prvog svetskog rata, koji vojna velesila Francuska nije dostigla do kraja ovog sukoba.

Jugoslovenska vojska je sukcesivno uvodila u svoj sastav savremene taktičke jedinice, kao što su planinski pukovi, jurišni bataljoni i padobranska četa, što je opisano u knjizi *Specijalne jedinice jugoslovenske vojske u Aprilskom ratu*, a, pored ovih je-

Bleriot XI Militaire Gnome 50 PS, Aeroplanska eskadra, aerodrom Požarevac, leto 1915. godine, pilot potporučnik Miodrag Tomić. (Zbirka autora.)

dinica, još je ranije započela sa uvođenjem posebnih vidova – uvela je tenkovske jedinice i podmorničarsku flotu. Ono što je Drugi svetski rat, naročito u ranoj fazi, pokazao u oblasti vojne strategije jeste činjenica da vojska koja ostvari nadmoć u vazduhu ima sve predispozicije za uspeh i pobjedu. Ratno vazduhoplovstvo Kraljevine Jugoslavije, koje je počivalo na tradiciji Srpske avijatike i njenom bogatom iskustvu sa Solunskog fronta, svakako zaslužuje posebno poglavlje. Lovačka avijacija je uvek privlačila najviše pažnje, a svakako je bila i od najvećeg značaja za zemlju sa odbrambenom ratnom doktrinom, kakva je bila jugoslovenska.

Upravo ova tri vida u sastavu kopnene vojske, ratnog vazduhoplovstva i ratne mornarice predmet su knjige koja će, uz obilje podataka i fotografskog materijala koji je uglavnom nepoznat najširoj publici, pokušati da približi ono što je nekada bilo ponos jugoslovenske vojske, a na šta i danas s pravom možemo da budemo ponosni. Važno je naglasiti da nisu samo ratna sredstva ono što čini neku vojsku, već su to na prvom mestu ljudi, vojnici i oficiri, mornari i piloti, a među njima je bilo mnogo onih koji zaslužuju poštovanje, sećanje i počast, koji su im godinama bili nepravedno uskraćeni. Njima je i posvećena ova knjiga.

Oklopna vozila u Kraljevini SHS i Jugoslaviji

PRVA OKLOPNA VOZILA RENO FT 17 I M 28

Srpska vojska na Solunskom frontu nije bila naoružana francuskim tenkovima, već je imala samo dva oklopna automobila reno (*Renault*). Prvi tenkovi reno FT 17 koji su se pojavili u Srbiji su bili iz sastava AS (*Artillerie Spéciale*) 301. Ova tenkowska četa je bila pridodata *Mađarskoj armiji*, odnosno savezničkim intervencionističkim trupama Antante u Mađarskoj. Ovi tenkovi su prvobitno bili poslani kao pojačanje francuskim trupama za predstojeći napad na Republiku Bele Kuna. Pošto je Rumunska vojska ugušila ovu revoluciju pre nego što su francuske trupe bile spremne za napad, AS 301 je bila prekomandovana za Novi Sad (Kraljevina SHS), gde je neko vreme i ostala. U jesen 1919. godine *Mađarska armija* je rasformirana, a njeni delovi su poslani u Bugarsku i Tursku, dok su neki vraćeni u Francusku. Najveći deo teškog naoružanja ove jedinice je dat Kraljevini SHS, ali u tom kontingentu nije bilo tenkova.

Početak 1920. godine, francuske trupe u Bugarskoj su poslale 8 tenkova Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Od ukupnog broja, bilo je 5 tenkova tipa reno FT 17, naoružanih mitraljezima, i 3 ista takva tenka, naoružana topovima.

U posleratnom periodu, program naoružanja i nabavke ratnog materijala u Kraljevini SHS kretao se u dva podjednako važna pravca – povećanju količine za potrebe formacije i modernizaciji. Donete su mere za standardizaciju streljačkog naoružanja i artiljerijskih oruđa. Prvi strani kredit u ove svrhe odobren je 1922.

Pešadijski poručnik Pavle Babac, deda autora, u letnjoj uniformi, ispred tenka M 28 reno-kegres, Kalinovik, leto 1932. godine. (Zbirka autora.)

godine, a iste godine je i Skupština odobrila nešto vanrednih sredstava. Tokom narednih nekoliko godina, na osnovu zajma i ratnih reparacija, izvršena je nabavka municije, aviona, avionskih motora, topova različitog kalibra, mitraljeza, pontonskog materijala, šlemova i drugog materijala, a učinjeni su i znatni napori u razvoju i modernizaciji domaće industrije naoružanja.

Jugoslovenska vojska, razapeta između prekih potreba nabavke i modernizacije naoružanja i opreme po svim rodovima, nije imala širih mogućnosti za razvoj oklopnih jedinica. Otežavajuće okolnosti su predstavljale materijalna oskudica i konzervativna vojna misao koja nije shvatala značaj oklopnih sredstava u budućem ratu. Tek su iskustva iz italijanskog angažovanja u Etiopiji 1936. i upotreba lakih bornih kola opovrgla ustaljena mišljenja da su nemoguće masovne tenkovske akcije na brdsko-planinskom zemljištu sa oskudnim komunikacijama. U skladu sa tim iskustvima, nabavka lakih tenkova od strane Jugoslovenske vojske vršena je sporadično, a služili su prvenstveno za obuku. U okviru zajma od 300 miliona franaka (1924) nabavljen je 21 tenk reno FT, od kojih je do 1931. ostalo u upotrebi svega 10. Oni su formirali tenkovsku četvu u Kragujevcu, a potom su jula 1931. prebačeni

Tenk M 28 reno-kegres Jugoslovenske vojske, naoružan topom 37 mm. (Zbirka autora.)

u Kalinovik, u sastav pešadijske i artiljerijske škole. Tenkovske gusenice su već bile dosta istrošene, a novih za zamenu nije bilo. Prvo naredno popunjavanje tenkovskim materijalom ostvareno je početkom 1935. iz francuske besplatne isporuke vojne pomoći, kada je dobijeno 20 polovnih tenkova. Neki izvori pominju i nabavku određenog broja tenkova tokom 1930. godine, ali da su to bili nešto unapređeni modeli pod oznakom reno-kegres (*Renault-Kegress*) M 28. Postoje određene nejasnoće vezane za brojeve i tip tenkova iz ovih nabavki, naročito onih sa oznakom FT, jer u fotografskim izvorima s početka tridesetih nema zabeleženih tenkova FT 17 karakterističnog profila. Sve fotografije, uglavnom nastale na Kalinoviku, prikazuju isključivo tenkove M 28, tako da je sva prilika da je zajam iz 1924. godine realizovan nešto kasnije i da su već tada nabavljeni zapravo tenkovi M 28.

Većina ovih tenkova je bila ofarbana u tamnozelenu boju u fabrici *Reno* u Francuskoj sa serijskim brojem od 66.000 do 73.000, mada je jedan manji broj naknadno dobio trobojnu kamuflažu *Male Antante*.

Tokom 1936. formira se bataljon bornih kola pod direktnom komandom generalštaba u Beogradu. Bataljon je bio organizovan

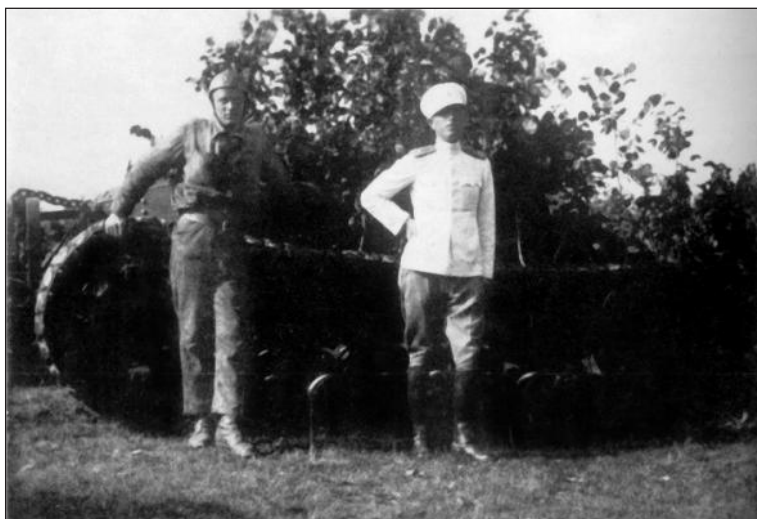
Potporučnik tenkovskih jedinica (uveličanjem epoletuške može se videti oznaka tenkovskih jedinica iznad oznake čina) u letnjoj uniformi i sa dolamom ispred tenka M 28 reno-kegres naoružanog mitraljezom. Ovo je jedinstvena fotografija tenka M 28, sa vidljivom kamuflažnom šemom Male Antante. (Zbirka Danka Čanka.)

po trojnom sistemu – tri čete od po tri voda i tri tenka u svakom vodu. Svaka četa imala je po jedno vozilo u rezervi. To je ukupno 48 FT 17 i reno-kegres M 28. Do nabavke savremenih tenkova reno R 35 1940. godine, bataljon je imao samo jednu potpunu četu koja je korišćena za obuku, a ostatak je bio u rezervi.

Proizvodnja tenka reno FT 17 u Francuskoj započeta je 1917, a ozbiljnija upotreba tek 1918. godine. Međutim, ovaj model ubrzo postaje najefikasniji i najmasovnije proizvođen tenk tokom Prvog svetskog rata. Proizvodnja se zaustavila na 3.800 tenkova. Pored Francuske, korišćen je i u SAD-u, Kanadi, Rusiji, Poljskoj, Italiji, Japanu, tokom Španskog građanskog rata, u Grčkoj, Finskoj, Kraljevini Jugoslaviji, itd. Velik broj vozila zaplenili su Nemci tokom Drugog svetskog rata, koristeći ih mahom u odbrani aerodroma, protivpartizanskim akcijama, za razne nadogradnje, i sl. Postojale su dve osnovne varijante – mitraljeska i topovska verzija. U prvom slučaju, osnovno oružje je bio mitraljez hoćkis 8 mm, odnosno top SA 18 od 37 mm. Ovi tenkovi su konstantno usavršavani, tako da su bile razvijene mnogobrojne varijante. Godine 1926, pojavila se verzija reno-kegres M 28. Najveća razlika u odnosu na starije modele je u hodnom delu, koji su činila četiri para malih točkova i jedan valjak za nošenje gusenice. Gusenice su bile obložene gumom i ojačane čeličnim elementima. Dvadesetak ovih tenkova je uvedeno u naoružanje vojske Kraljevine Jugoslavije pod zvaničnim nazivom reno-kegres M 28. Zahvaljujući dosta boljem hodnom delu, brzina ovih tenkova bila je skoro dvostruko veća u odnosu na starije modele. U dobrim uslovima,

Pešadijski oficir u letnjoj uniformi i komandir tenka u kombinezonu i sa šlemom oklopnih jedinica adrian M 1919, ispred tenka M 28 reno-kegres, manevri na Kalinoviku, leto 1932. godine. (Zbirka Miloša Jurišića.)

ovi tenkovi su dnevno mogli prelaziti 40–50 km, a pun rezervoar je obezbeđivao autonomiju od 8 časova. Zbog relativno male težine, reno tenkovi su mogli biti transportovani i kamionima. Najveći nedostatak ovih tenkova je bila dvočlana posada, sačinjena od vozača-mehaničara i komandira koji je bio i nišandžija i poslužilac na oruđu, te je morao osmatrati i uočavati ciljeve, te održavati vezu sa ostalim tenkovima. Zbog ovakvih uslova, top i mitraljez su imali uspešno dejstvo samo do 400 m. Iako najbolji tenkovi tokom Prvog svetskog rata, reno FT 17 i njegova unapređena verzija M 28 u Drugom svetskom ratu su imali skoro zanemarljivu borbenu vrednost.

TANKETA ŠKODA T 32

Početakom tridesetih godina, u sastavu Jugoslovenske vojske su se nalazile dve konjičke divizije. Svaka od njih je u svom sastavu imala 2–3 konjičke brigade od po 2 konjička puka i sa jednim artiljerijskim divizionom i jednim velosipedskim (biciklističkim) bataljonom. Pešadijske divizije su u svom sastavu imale konjičku artiljeriju i u svakom pogledu je vladao nedostatak motorizovanih sredstava, a Jugoslovenska vojska je u svom naoružanju raspolagala sa svega 56 tenkova reno M 28 i FT 17. U to vreme, u Evropi nije ni bilo savremenih tenkova, izuzev francuskog D 2, koji je bio u eksperimentalnoj fazi, i sovjetskih T 26 i BT 5, koje je bilo nemoguće nabaviti iz političkih razloga. U pogledu lakih izviđačkih

Tanketa škoda T32. (Zbirka autora.)

a)

b)

c)

d)

e)

h)

g)

f)